

Oddaja Oder, 6. 4. 2021

Zapisi iz brloga

Gledališki ustvarjalci pišejo o občutenju današnjega časa ter osvetljujejo svoje poglede na gledališko umetnost

(Ana Facchini)

Leto je naokoli, kar so gledališča ...

Pred enim letom se je svet spremenil ...

V teh težkih časih, ko se je življenje ustavilo ...

V soboto je bil dan gledališča in jaz sem dobila nagrado Duše Počkaj, ki jo podeljuje ZDUS. Neizmerno sem se je razveselila. Mogoče še toliko bolj, ker je prišla v tako negotovem času in me za trenutek vrnila v čas, ko smo še razmišljali o nagradah, festivalih in gostovanjih.

Včeraj, v ponedeljek, pa sem dobila sklep, odločbo, napotilo ali karkoli že, za čakanje na delo. Že tretjič. Pretreslo me je. Mogoče tokrat toliko bolj kot prej, ker ves čas epidemije delamo s polno paro in se mi ta odločitev zato ne zdi pravilna. Ker delam tudi danes, ko sedim doma in pišem te vrstice. In ponavljam tekste predstav, ki smo jih v tem času postavili na oder in bodo zaživele, ko se spet prižgejo luči v dvoranah. Zato da jih ohranjam žive in zato ker takrat, ko bo končno nastopil ta tako težko pričakovani trenutek, nihče ne bo hotel upravljati dragocenih večerov z vajami.

Dickens je že davno tega ubesedil moje občutke tega zadnjega leta, tega usodnega časa, teh ključnih štirinajst dni, ki so pred mano, štirinajst ur, minut, vdihov ...

(Petra Tanko)

Tako svoj zapis iz brloga začne igralka Ana Facchini. Pred kratkim smo v oddaji govorili o enkratni in prodorni spletni akciji Pismo mojemu igralcu, ki poteka na spletnih straneh SiGledal, portalu slovenskega gledališča. Zdaj je tu tudi knjiga 100 pisem mojemu igralcu. V njej je zbranih natanko sto pisem, vsa, ki so na SiGledal prispela do konca leta 2020. Bogat in dragocen dokument časa, kom na rampi ne moremo gledati igralcev, lahko pa beremo razmišljanja in doživetja gledališča ter posameznih umetnikov in ustvarjalcev, ki jih delijo gledalci. Uspešna akcija je z zapisom iz brloga igralka Janje Majzelj dobila partnerja, in tako vzporedno s Pismi mojemu igralcu nastajajo tudi Zapisi iz brloga. Pišejo jih gledališki ustvarjalci, ki nam tako posredujejo občutenja trenutka in svoje poglede na gledališko umetnost. Zapisom iz brloga bomo čas namenili v današnji oddaji. Zdaj pa poslušajmo Janjo Majzelj.

(Janja Majzelj)

Razmišljanje o publikli sem si napisala, ker če prosto govorim, predolgo traja, in bojim se, da bom kaj bistvenega izpustila. Publika v dvorani mi vzbuja marsikaj: vznemirjenje, tudi grozo, navdušenje, cel kup nasprotujočih si občutkov, ki vplivajo na to, da je igralec na odru tako zelo prisoten v danem trenutku. In v tem je posebnost gledališča, kjer v taki zgoščeni atmosferi ustvarja odnos. Medtem ko pa igra na drugi strani lahko obstaja brez publike; je celo osvobajajoče, če tam nikogar ni. Ta svoboda

je nujen element, da človek potem lahko čez čas stopi pred ljudi. Gledališča brez odnosa torej ni. To, kar gledamo zdaj preko naprav, je samo slab približek in to predvsem na račun gledalca. Kot igralka lahko vzpostavim odnos tudi s kamero, kot gledalka pa sem obsojena le na opazovanje. Gledališče pa ni film, ki me posrka vase, ki ga lahko gledam, ki je narejen, zato da ga gledam skozi kvadratno škatlo. Gledališče je živ organizem. Gledališče lahko biva samo v odnosu, sicer je enosmerna ulica.

(Petra Tanko)

Tamara Matevc, ki je ob Samu M. Strelcu in Gregorju Matevcu ustanoviteljica in vodja slovenskega gledališkega portala SiGledal, je tudi pobudnica akcij Pismo mojemu igralcu in Zapisi iz brloga. Med drugim je povedala:

(Tamara Matevc)

V bistvu gre tukaj za prvi odgovor na tisto moje vprašanje, ki se mi je postavilo – kako se v tem času počuti igralec? Vseeno je bil prvi korak, da smo povabili gledalca, da pove, kaj želi povedati igralcu, ampak dejansko pa tukaj zdaj igralci pripovedujejo, kako se počutijo v tem času, ko nimajo stika z gledalcem. Rubrika je nekako odziv igralcev na pisma gledalcev in ta odziv je do nas prihajal na tri načine. Eden je šel mimo nas direktno gledalcu na primer, drugi odziv je bil, da so se igralci zahvalili portalu SiGledal za ta pisma, tretji odziv je pa, da so se odzvali z zapisom v rubriki Zapisi iz brloga. Samo ime prihaja od Janje Majzelj, ki je tudi prva poslala svoj zapis. In igralci in gledališki ustvarjalci v tej rubriki v bistvu sporočajo bom rekla tri ključne stvari: prva je, da absolutno pogrešajo stik z gledalcem, da si želijo tega živega stika, da jih to osmišlja in da pač gledališča brez gledalca ni. Drugo sporočilo teh pisem je, da pač pri njih ni gumba 'off', se pravi oni svoje ustvarjalnosti ne morejo kar ustaviti in tudi zdaj v tem času ustvarjajo in iščejo poti do gledalca in iščejo poti, kako ustvarjati. Hkrati pa je to zanje tudi nek čas razmisleka, refleksije, premlevanja, predelovanja različnih stvari. In tretja stvar, ki se mi zdi zanimiva, je pa tudi ta, da v bistvu se zavedajo, da je splet in vse to mogoče neka nova priložnost za neke nove žanre in za neka nova sodelovanja, ki pač nastajajo potom prilike, potom nuje, ampak ni nekega apriornega zavračanja tega, seveda, sploh ne, ampak je radovednost v tej smeri, bi rekla, tudi radovednost v tej smeri. Zmeraj pa se nekako konča s tem, da hrepenijo po tem, da bi se v dvoranah spet čim prej srečali z gledalci.

(Petra Tanko)

Ali imate pri teh dveh rubrikah tudi kakšno vlogo moderatorke ali rubriki nastajata samo od sebe, bomo rekli, in samo posredujete pravzaprav?

(Tamara Matevc)

Ja, v bistvu bom rekla, da nobena stvar ne nastane sama od sebe, niti ne teče sama od sebe, tako da recimo pri zapisih iz brloga jaz povabim ustvarjalce, ki so bili konkretno nagovorjeni v pismu gledalca k odzivu, povabim tudi tiste, ki so bili bolj posredno nagovorjeni, zato ker zelo veliko pisem je naslovljenih na bodisi gledališče, gledališčnike, igralce, se pravi ne z imenom in priimkom, tako da seveda jaz tudi povabim, ampak poskusim biti vedno relativno nežna, nikoli ne pošljem vabila

dvakrat, ker se mi zdi, da bi to bilo nekako nasilno. Pisma igralcem pa pravzaprav objavimo takšna, kot pridejo.

Spreminjamo se in spremenilo nas bo vse. Zagotovo. Vsakega na svoj način. Strah se je prisel na nas kot parazit. Pomembno je, da nas ne izčrpa, da nas ne degradira, da nas ne – kot je povedala naša gledalka Simona Kosi – da nas ne razčloveči! Strupeni časi so. Človek človeku postaja neprepoznaven. Pa ne zaradi mask, ampak zato, ker vse maske padajo in se vidi, iz katere snovi smo dejansko narejeni, zdaj ko smo v intenzivnem, zahtevnem, transformativnem obdobju, polnem negotovosti.

Thomas Mann je pred več kot sto leti svojo genialno novelo Smrt v Benetkah označil za tragedijo razvrednotenja. Našo baletno predstavo so leta 2018 prestižni in najstrožji plesni strokovnjaki ter kritiki iz DANCE EUROPE v Londonu izbrali med pet najboljših na svetu, požela je senzacionalne ovacije v SNG Maribor, Cankarjevem domu v Ljubljani, Hrvaškem narodnem gledališču v Zagrebu, Teatro Camoe v Lizboni, Madžarski narodni operi v Budimpešti ter bila aprila 2020 razprodana v znamenitem Bolšoj Tovstonogov Teatru v Sankt Peterburgu, ko se je vse ustavilo, preden smo prišli na gostovanje. Tudi Teatro Fenice, s katerim smo se dogovarjali, je nenadoma ugasnil. Nenadoma. Nazadnje so jo oktobra 2020 nekajkrat odigrali v Hrvaškem narodnem gledališču v Zagrebu, kjer je bila tudi imenovana za najboljšo gledališko produkcijo leta 2019. Mnogi gledališčniki in gledalci so komentirali, da je predstava – preroška! Leta 2018, ko smo jo ustvarjali, nisem niti pomislila, kaj se bo zgodilo in da bo dejansko tako avtentično spadala v ta trenutek. Delo, ki govori o lepoti, kriči po ljubezni, hrepeni pa navdihu in strasti, prav tako globoko sega v bolezen, epidemijo kolere, smrt, strahove, agonijo umetnika, bitke individualca z njegovimi notranjimi in zunanjimi demoni. Pred sto leti in v današnjem plastificiranem svetu botoksa ter embalaž smo ponovno soočeni s podobnimi vprašanji, kot družba in kot posamezniki. Zelo težko najdemo človeka z visoko zavestjo, samodisciplino, individualca z vsebino. Brez slepila. Nečimrnost, lažna superiornost, površnost, egoizem, banalnost, manipulativnost in potrošništvo neizprosno hitro požirajo ljudi. Človek ne čuti več človeka in to je srhljivo.

Pa vendar.

Življenje je zmeraj neusahljiv vir inspiracije za umetnike in ustvarjalce. Verjamem, da bomo v tem času postali še bolj polnokrvni, še bolj vsestranski, še bolj kreativno preudarni in potentni, da bomo sijali s še bolj celovitim angažmajem – avtentični, iskreni, še bolj iskreni, da bomo lahko delovali scela in zares. Kaj je umetnina, če je z druge strani odra nihče ne gleda? Trenutno se adaptiramo in ustvarjamo adaptacije, smo zadržani, smo primorani ustvarjati drugače, smo drugačni, postajamo drugačni, ampak ne zaprti. Ni stikala na mojem telesu, na katerem bi pisalo – IZKLJUČI. Ustvarjalnosti ni mogoče izključiti, ugasniti in nikakor ne izničiti. Nikoli. Če ni ustvarjanja, ni življenja. Ni evolucije. Prepričana sem, da bomo ustvarili nove žanre. Online produkt ne more nadomestiti ekstaze dotika, srečanja v živo! Čeprav je morda lep, ostane kot nek na pol sintetičen občutek. Nekaj, kar ni doživeto do konca in zares. Baletna umetnost je vsekakor medij božanske lepote in bo na edinstven način dosegala publiko na najvišji ravni, vendar vsi potrebujemo enost, potrebujemo svoje ljudi, svoje gledalce v dvorani.

Valentina Turcu

Z eno besedo – konfuzno. Situacija je tako nedorečena, da se v njej ne orientiramo niti mi. Mi, ki jemljemo nedorečenost kot izziv, kot možnost za različnost interpretacij, kot možnost družbenega

resetiranja, kot nujo vsakega performansa, ki mora vzbuditi v vsakem človeku drugačno refleksijo. Predvsem se mi postavlja vprašanje namernosti (in ne namere) udejstvovanja. Se moramo skriti v brlog in predelati lasten svet? Ali moramo postavljati zrcalo situaciji in provocirati že tako pregreto družbeno stanje? Moramo delovati v smeri estetike ali absurda? Žal se mi poraja veliko pogosteje to drugo. Zapadli smo v evforično družbeno depresijo, ki jo moramo do konca ironizirati, da bi se prej izpela. Kaj to pomeni? Pomeni aktivizem. Tudi, žal, politični. Pomeni, da ustvarjamo na podlagi realnega stanja in ne na podlagi utvar. Pomeni, da ne skušamo prikriti, temveč odkriti. Pomeni, da mora vsak spletni dedek mraz, vsak spletni koncert, vsak spletni splet naših voajerskih dejanj vsebovati protest. Samoironijo. Negacijo. Sem optimist.

Matija Solce

Vsi se strinjamo, da gledališče potrebuje publiko. Pravzaprav brez publike sploh ne obstaja. Publika za ekrani ni dovolj. Gledališče s publiko za ekrani ne obstaja. Razumemo motive, ideje ali izgovore, da je to pač trenutno edino mogoče. Ne sodimo o tem, ali je to lahko umetnost ali ne. Vemo pa, da to definitivno ni gledališče.

Ne bodimo samo še en klik. Mi smo teater. Tukaj smo zato, da se ljudje srečajo, zabavajo, kakšno rečejo, kaj popijejo in se (upamo) polni novih uvidov in vprašanj vrnejo domov. Ali pa jim vsaj ni bilo dolgčas, dokler so bili v teatru.

Mi potrebujemo Teater. Hočemo delati! Nočemo delati "od doma", naše delovno mesto je teater. Avditoriji, stoli, pisarne, zaodrje ... To so po navadi majhni, ozki, natlačeni prostori. Polni vsega. In v teh prostorih je najbolj luštno takrat, ko se v njih drenjamo. Ko smo si blizu. S tem ne komentiramo ukrepov in korone. S tem bi radi samo povedali, da je nam najboljša, ko smo skupaj, brez strahu, polni ljubezni. Za to smo se borili že prej in za to se borimo še vedno.

Gledališče Moment

(Marko Mandić)

Tako ko mi odpiramo svoje zadrge in zadrge vseh, ki jih igramo, da bi spustili gledalca do sebe, do nekih skrivnosti, odpira centre publika, da bi nas pripustila k sebi. Stremimo k odpiranju čim več najrazličnejših centrov in hitrost preskakovanja med njimi, med temi daje občutek obojestranske neulovljivosti, ki pa je zelo izzivalna. Zadrge so naše zaščite in če nam pri kakšni predstavi uspe skupaj razrahljat kakšno zadrgo iz resničnega življenja in s tem zmanjšat naše zadragnjenosti, smo naredili največ.

(Petra Tanko)

Tako nas je nagovoril Marko Mandić.

Obdobje epidemije v Sloveniji občutim kot distopijo.

Gledališča so zaprta, ker so zdravju nevarna, zato se priklenjeni na zaslone tolažimo z najdaljšo in najbolj gledano domačo nadaljevanko vseh časov. Naslov izberite sami: Pokvarjene strasti, Psihijatrija sredi mesta, Vrtničkarji se cepijo, Naši, naši, najini ...

Če bi kdo napisal dramo, ki bi zvesto povzela dogajanje v tem času v naši državi, zagotovo ne bi prejel Grumove nagrade ...

... ker bi bila zgodba plagiatorska mešanica Orwella, Huxleyja, Bradburyja in Atwoodove.

... ker bi bila karakterizacija zanič: črno-bele glavne osebe brez razvoja, enake na začetku in na koncu drame.

... ker bi bile junakinje patriarhalno stereotipne, klasične moške žrtve ali zmanipulirane revice, z izjemo epizodno poveličevanih cankarjanskih mamic.

... ker bi bili zapleti absurdni in nelogični, brez kakršnekoli vzročno-posledične povezave.

... ker bi bili dialogi in monologi osupljivo otročji ali vulgarni.

... ker bi se v neskončnost ponavljali 18 ur trajajoči prizori v enem in istem prostoru.

... ker bi bilo to besedilo brez vzponov in s samimi padci.

... ker bi bil konec predvidljiv in brez katarze, če bi ta drama sploh imela konec.

Vedrana Grisogono Nemeš

(Tamara Matevc)

Mogoče bi tukaj, ne vem, če je pravi trenutek, ampak vseeno, povedala eno anekdoto, ki se me je zelo dotaknila. Sicer se me vsako pismo zelo dotakne, ampak recimo en gledalec je pisal eni predstavi, ki jo je videl petdeset let nazaj. Petdeset let, veste, jaz sem se rodila takrat približno. In šlo je za eno predstavo, ki je gostovala v Pekarni, mislim, da leta 73, 74 ali tam nekje, in je izjemno, izjemno lep ta njegov zapis. On pravi, kako je takrat prišel in seveda je bilo že vse polno, ni mogel več v dvorano, in potem je prišel Lado Kralj in ga je spravil noter in sta se onadva usedla v to črno dvorano, ki je bila totalno nabita, in je sedel čisto spredaj v prvi vrsti, en meter od igralca, štirje igralci, da so bili ... in opisuje ta trenutek, kako je publika počasi potihnila, kako je nastala tišina, kako je bila ta tišina tišja in zmeraj tišja, in potem kako si ti štirje igralci eno uro nekaj počeli in ni bila izgovorjena niti ena sama beseda, ampak kako je on prišel v nek stik z neko to srhljivo resničnostjo pravzaprav te predstave in gledališča in neke resničnosti in kako nosi ta občutek s sabo še zmeraj po petdesetih letih. In že samo to prebrati je bilo fascinantno, ker govori o tem, kako se te pač predstava dotakne, za celo življenje dobesedno. Nakar sem jaz potem iskala fotografijo za k temu pismu in sem hotela najti pač fotografijo te predstave. In sem našla neko referenco v tej knjigi Pekarna od Iva Svetine, ki je izšla pri MGL, in sem potem pravzaprav našla, mislim, da mu je ime Mike Pearson, skratka igralca, ki je igral v tej predstavi in je zdaj profesor nekje v Angliji in sem ga prosila, če mi pač lahko pošlje eno fotko in mi jo je poslal in je bil seveda tudi izjemno presunjen, da se njihove predstave nekdo tako močno spomni, in on se potem tudi oglasi v tej rubriki Zapisi iz brloga.

Okoli leta 2005 smo organizirali majhen simpozij, na katerega smo povabili performerje in občinstvo, da bi se spomnili predstav iz osemdesetih let. Eno smo celo uprizorili v gledališču RAT Theatre, v spomin na smrt Peta Sykesa. Vrhunec je bilo opazovati mlade performerje, ki so rekonstruirali izvirne vaje. Ljudje se spominjajo nasilja v predstavi Blindfold, čeprav ga pogosto sploh ni bilo – šlo je bolj za implikacijo kot za resničnost. Toda spomini Iva Prijatelja so zares edinstveni – kako živi so!

To je čudovito! Kako izjemno, da se Ivo Prijatelj spominja vseh tistih podrobnosti. Sam sem bil seveda 'kruļjavec'! – Leta 1973 je predstava Blindfold gledališča RAT Theatre vključevala ekstremne akcije, bližnji fizični stik, dotike, pozorno poslušanje ... posvečena je bila živosti. Leta 2021 moramo vzdrževati razdaljo, dihati skozi maske. Vendar vseeno delamo naprej. Naša skupina Good News From The Future, katere člani smo vsi stari več kot šestdeset let, se, ko je to dovoljeno, srečuje v parku na polurnih predstavah: naše improvizirane koreografije vključujejo skupno hojo, sledenje, posnemanje; občinstvo prinese lastno glasbo. Za Narodno gledališče v Walesu pa načrtujemo nove oblike hibridnega gledališča – simultane kombinacije živega in posredovanega gledališča na zaslonu – za majhno število gledalcev na različnih prizoriščih. Gledališče, ki si ga je bilo leta 1973 nemogoče predstavljati: tako za štiri napol gole moške s palicami kot za njihovo osuplo občinstvo.

Mike Pearson

(Petra Tanko)

Po besedah Tamare Matevc je namen obeh akcij, tako Pismo mojemu igralcu kot Zapisi iz brloga, v tem času ločitev in distanc prispevati k povezovanju, zavedanju te vezi, ki je med nami, k ozaveščanju, da obstaja, da jo želimo vzdrževati, negovati, krepiti, da ima smisel na obeh oziroma na vseh straneh. V zapisu Tomija Janežiča med drugim beremo:

In, ja, pogrešam gledalca. Pogrešam gledališko gnečo, ki mi gre v glavnem na živce. Nerad se znajdem v njej, pa imam vseeno rad, da je. In bližino gledalcev pogrešam. Pogrešam celo neprijetnost sedeti v gledališču preblizu nekoga in preveč čutiti njegovo energijo, poslušati njegove vzdihe. Neprijetnost, ki je verjetno neločljiv del prijetnosti, ki se v gledališču zgodi. Gledališče je umazano. V gledališču si delimo isti zrak, dihamo sapo igralcev, vonjamo njihov znoj in znoj vseh, ki smo tam prisotni. Drenjamo se, ker za nas same ne bi bilo gledališča. Gledališče nastane, ko nastane telo skupine, telo družbe vseh, ki smo zbrani na kupu, da v tej kolektivnosti skušamo čutiti in misliti svoje. Nedvoumno čutimo, kaj je skupnost in kako je tej skupnosti, kaj misli, kaj doživlja, kako se odziva, in hkrati vemo, kako je nam. V gledališču lahko doživimo, kako je nam v svetu.

Gledališka umazanija je lepa. In seveda ni umazanija. Tako kot ni umazanija družiti svoj znoj z znojem ljubljene/-ga. Gledališče je (lahko) prisposoda zapeljevanja in ljubljenja.

Gledalec pa ... Gledalec je (zame) ustvarjalec predstave. Zato, ker predstavo ustvarjam s perspektive gledalca. In zato, ker se predstava ustvarja v gledalcu, ko ji je priča; vse, kar je na odru, je tam zato. Gledališče je igra z gledalčevimi projekcijami in introjekcijami. Od vedno. Njegovo vznemirjenje je v biti prisoten živemu objektu, na katerega lepi psihološke vsebine, do katerih ni ravnodušen. Vznemirjenje gledališča ni v potovanju drugam, temveč v tem, da se vsebine od drugod pripeljejo sem. Da bi bili v njihovi prisotnosti.

Zato se seveda gledališča ne da "prenašati" po spletu. Potrebno je – če že – narediti spletno predstavo, ki se zaveda, v kateri aktualnosti je gledalec, da bi nanjo delovala in jo prekvalificirala. Ker za to gre v gledališču: za pretvorbo doživljaja aktualnosti.

Tomija Janežič

(Petra Tanko)

Na povabilo Tamare Matevc se je odzvala tudi Nevenka Koprivšek, nedavno preminula direktorica zavoda Bunker in festivala Mladi levi, prva dama in praporščakinja slovenske zunajinstitucionalne gledališke scene, ki ji posvečamo oddaji Oder Pismo mojemu igralcu ter Zapisi iz brloga. S kratko korespondenco, v kateri izraža namero za pisni odziv se je odzvala na tole pisanje:

Pismo moji Nevenki, Koprivšek, seveda

Draga Nevenka,

zadnje dni se je spominjam in gledam predstavo Vse, kar smo izgubili, medtem ko smo živeli. Kaj vse mi ta predstava sproža! Koliko spominov na doživetja v Stari elektrarni, koliko življenja sem v tej najlepši dvorani preživela in koliko življenj tudi doživela! Skoraj dve desetletji z vami, s tvojo mega ekip'co, ki zmorete – z mojega gledališča – vse. V Stari elektrarni se je formiral moj gledališki pogled in težko bo kadarkoli izbrisati to dejstvo. In kako veliko mi je pomenila noč, pred premiero predstave Moliere, v režiji Barbare Novakovič, ki smo jo preživeli v elektrarni ... takrat se mi je zdelo, da ves ambient, z vsemi zgodbami, nabranimi tudi v pore praktikablov, srkam vase in on sprejema mene in tako kroži ta tok vidnega in nevidnega, zapisanega v meni. Nekatere predstave smo gledali enkrat, druge, npr. Show your face, sem, fenica, gledala šestkrat. In, seveda, bi jo spet! Pa še kakšno.

Draga Nevenka, za vse lepo življenje v vašem in mojem teatru se ti neskončno zahvaljujem, in hrepenim, hrepenim po še!

Od srca k srcu,

Petra, Tanko, seveda

(Petra Tanko)

Poslušali ste Oder, oddajo o sočasnem gledališču. Zapise iz brloga slovenskih gledaliških umetnikov sta brala Lidija Hartman in Igor Velše, oddajo je zvočno oblikoval Gašper Loborec, uredila sem jo Petra Tanko.